

УДК 159.923:371.134:343.83

Олександр МАКАРЕВИЧ,

кандидат психологічних наук, доцент,

*Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки
життєдіяльності Київської області Державної служби України
з надзвичайних ситуацій, м. Бровари*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ

У статті розглядається проблематика професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ України. Визначаються особливості професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, які виконують свої професійні обов'язки в особливих умовах діяльності. Звертається увага на умови професійної діяльності та зміст функцій, які мають виконувати офіцери-психологи пенітенціарних установ України.

Ключові слова: *особливості професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ, маніпулятивний вплив, функції офіцера-психолога пенітенціарних установ.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Професійна діяльність будь-яких спеціалістів здійснюється у реальних умовах виконання ними своїх професійних обов'язків та за відповідної динаміки ситуацій, що складаються. Не можна чітко встановити межу точного виконання певного обов'язку саме тому, що одна ситуація дозволяє людині діяти спокійно, розсудливо та виважено, а інша ситуація вимагає від спеціаліста максимальної зосередженості, швидкості та правильності прийняття виважених рішень, іноді обмежує його в часі та засобах досягнення визначених цілей.

© Макаревич О.

Здавалося б, діяльність психолога вимагає саме першого варіанта ситуації, коли є можливість неквапливо визначити модель власної поведінки та взаємодії з оточуючими спеціалістами, проте нерідко виникають такі ситуації, коли на роздуми є декілька хвилин, а то й секунд. Звісно, що виникнення певних зовнішніх обмежень (часу, відповідних ресурсів) у діяльності психолога саме пенітенціарних установ може призвести до затримки, а іноді і відмови від правильних дій (при власній “загальмованості” психічних процесів, насамперед мислительних, вольових – рішучість, упевненість, самовладання тощо, емоційних – врівноваженість та поведінкових – чіткість визначених або змодельованих дій), тобто впадання у “ступор”, що геть небажано у нестандартних та непередбачуваних ситуаціях. Звісно, кращим варіантом є той, у якому сам психолог пенітенціарної установи може досить швидко, а іноді і миттєво орієнтуватись у ситуації, що виникла за рахунок уже наявних моделей поведінки та дій, а можливо, за рахунок власної кмітливості, здатності налаштування на умови самої ситуації та впевненості у власних можливостях подолати її.

Звісно, практично миттєве опановування ситуації та точний прорахунок власних дій дасть можливість психологу виконати свій професійний обов’язок найкращим чином. Можна з упевненістю сказати, що діяти ефективно зможе не кожен спеціаліст даного профілю, навіть досвідчений, саме у що його дії можуть формуватися під впливом багатьох чинників та умов. Іноді ми можемо побачити, що, здавалося б, молодий спеціаліст може вправніше діяти, ніж той, у кого є певний досвід дій в інших ситуаціях, які обмежують його у часі та власних ресурсах (інтелектуальних, емоційно-вольових, поведінково-регулятивних, а іноді і в енергетичних) на досягнення визначених цілей. Іноді виникає питання на кшталт того, а що ж дає можливість людині діяти досить ефективно в ситуаціях нестандарту? Його досвід подолання подібних ситуацій чи його індивідуальні особливості? А можливо, ключем до вирішення поставленого запитання є його індивідуально-психологічні риси? На нашу думку, не можливо дати чітку та стверджувальну відповідь на поставлене запитання, що ж саме формує результативну поведінку офіцера-психолога пенітенціарної установи в незвичних для пересічного психолога умовах та ситуаціях діяльності.

Проблематикою професійної діяльності фахівців пенітенціарних установ, та офіцерів-психологів зокрема, займалися такі вчені, як Ю. В. Александров, Т. Ю. Ваврик, В. С. Медведєв, О. В. Сазнік, В. В. Хведчук та інші.

Метою статті є визначення особливостей професійної діяльності психологів пенітенціарних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Небезпека стати бажаним об'єктом для скоєння протиправних дій і злочинів, схиляння до порушень вимог нормативно-розпорядчих документів, що регламентують порядок виконання службових обов'язків, підстерігає кожного працівника Державної пенітенціарної служби України. Правоохоронці-пенітенціаристи у процесі виконання щоденних службових обов'язків, як правило, відчують відкритий або прихований опір з боку представників спецконтингенту, які не лише намагаються реалізувати неправомірні наміри, ввести посадову особу в оману, але й примусити її стати відданим пособником, співучасником виконання злочинних посягань, членом злочинного угруповання, нерідко нехтуючи усіма соціальними нормами, застосовуючи грубий психологічний і фізичний тиск [4].

Звісно, що це не одна з негативних особливостей професійної діяльності психологів пенітенціарних установ, що здатна суттєво впливати на правильне та чітке виконання ними своїх професійних обов'язків. Кожен психолог має чітко розпізнавати наміри засуджених, відкриті чи приховані щодо маніпулятивної поведінки заради досягнення визначеної мети засудженим. Знаючи заздалегідь напрями та силу маніпулятивного впливу засудженого на офіцера-психолога, прораховуючи його вірогідні моделі поведінки, можливо запобігти скоєнню протиправних дій і їх попередити.

За даними заступника начальника управління соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими Державного департаменту України з питань виконання покарань В. В. Хведчука, станом на 1 січня 2011 року в органах, установах служби за штатом передбачено 400 посад психологів, з яких:

у виправних колоніях – 259 посад;

слідчих ізоляторів – 77 посад;
територіальних органах управління – 23 посади;
виправних центрах – 21 посада;
спеціальних виховних колоніях – 20 посад.

Серед психологів виправних колоній 85,3 % мають повну вищу освіту за спеціальністю “психологія” чи “педагогіка”, 7,6 % – “правознавство”, 6,8 % – іншу повну вищу освіту [4].

Зважаючи на ці дані, можна припуститись думки про те, що практично всі офіцери-психологи мають психолого-педагогічну підготовку, яка є базовою для виконання ними своїх посадових обов’язків. Цей же автор указує на основні функції офіцера-психолога які він має виконувати під час своєї професійної діяльності:

психодіагностичну – вивчення й узагальнення особистісних і групових характеристик засуджених та осіб, узятих під варту, спрямовані на визначення індивідуально-психологічних особливостей їхньої поведінки та встановлення наявності у них тих чи інших психологічних якостей, виявлення серед засуджених та осіб, узятих під варту, тих, які потребують підвищеного контролю з боку персоналу служби;

прогностичну – оцінка перспектив розвитку особи, прогнозування можливої індивідуальної і групової поведінки засуджених та осіб, узятих під варту, на основі виявлених особистісних, характерологічних якостей та наявної соціально-психологічної обстановки;

профілактичну – виявлення, усунення та попередження особистісних і групових негативних психологічних явищ, що виникають унаслідок перебування особи в ізоляції від суспільства, надання психологічної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, а також у разі необхідності – персоналу служби;

корекційну – цілеспрямоване досягнення позитивних змін психічних станів, особливостей поведінки й особистості засуджених та осіб, узятих під варту;

консультативну – надання рекомендацій персоналу служби щодо роботи з групами та окремими особами, попередження негативних явищ та формування позитивного соціально-психологічного клімату в середовищі засуджених та осіб, узятих під варту;

просвітницьку – поширення психологічних знань серед персоналу служби, засуджених та осіб, узятих під варту, підвищення рівня їх психологічної культури;

дослідницьку – сприяння у проведенні наукових досліджень у галузі психології і педагогіки та впровадженні їхніх результатів у практичну діяльність [5].

Правильне виконання цих функцій потребує від фахівців ґрунтовних знань психологічної та педагогічної наук та набутих умінь щодо їх використання у практичній діяльності.

Саме тому, на думку О. В. Сахнік, основними показниками психологічної надійності персоналу правоохоронної структури є непохитна правомірність його поведінки, відсутність надзвичайних подій, що відбуваються з вини або за участю особового складу. З огляду на це, умовами забезпечення стабільності функціонування колективів посадових осіб Державної пенітенціарної служби України мають бути:

ґрунтовні знання персоналом вимог нормативно-правової бази, що визначає зміст і порядок виконання службових обов'язків;

власна впевненість посадової особи у необхідності правомірної поведінки, її бажання та уміння діяти у полі чинного законодавства за будь-яких обставин;

непохитність посадовця щодо сприйняття впливу кримінальних суб'єктів з метою його залучення до неправомірної (злочинної) діяльності, уміння протистояти психологічному тиску та маніпуляціям [4].

Щодо особливостей діяльності офіцера-психолога, можна з упевненістю стверджувати про психічне напруження упродовж робочого дня, зважаючи на необхідність налагодження взаємодії із засудженими, передбачення протиправних дій засудженими та певними часовими обмеженнями. Звісно, офіцер-психолог має досить швидко вирішувати ситуації, що виникають, володіти власним емоційним станом, приймати відповідні рішення та діяти рішуче та впевнено.

Як свідчить практика, цілком реальною є можливість зменшити ймовірність виникнення надзвичайних ситуацій, якщо цілеспрямовано формувати у представників відомчого персоналу необхідну базу знань про якості особистості, які слугують сприятливим підґрунтям

для зазначених ганебних явищ, та способи блокування негативних сторонніх впливів. Озброєна психологічними знаннями особистість у разі зіткнення з позаштатними та екстремальними обставинами здатна впевнено виявляти риси підвищеної психологічної стійкості, зберігати самовладання та самоконтроль, що забезпечить її особисту безпеку та надійність.

Головним механізмом боротьби з будь-якими негативними психологічними явищами є знання про їх існування та методи самокорекції, сформовані уміння вчасно розпізнавати зародження негативних психоемоційних впливів та протиставляти їм власні антиманіпуляційні механізми [4].

Висновки. Особливостями професійної діяльності офіцерів-психологів пенітенціарних установ визначені: психічне напруження фахівця упродовж робочого дня; необхідність налагодження взаємодії із засудженими; функціонування в умовах необхідності правильного вирішення нестандартних ситуацій, що виникають; передбачення протиправних дій засудженими; часові обмеження до прийняття та реалізації правильних дій щодо вирішення непередбачуваних ситуацій; маніпулятивний вплив засуджених тощо.

Перспективи подальших досліджень проблематики діяльності офіцерів-психологів вбачаються у тому, щоб забезпечити подолання негативних особливостей професійної діяльності за рахунок індивідуального особистісного ресурсу офіцерів-психологів (індивідуально-психологічних особливостей) та формування відповідних моделей поведінки у нестандартних та особливих умовах виконання професійних обов'язків за допомогою проходження різноманітних програм і курсів розвитку та формування умінь передбачення виникнення нестандартних ситуацій, визначення та реалізація способів їх подолання.

Список використаної літератури

1. Александров Ю. В. Професійна деформація співробітників ОВС і шляхи її корекції : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Александров Юрій Васильович. – К., 2004. – 179 с.

2. Ваврик Т. Ю. Психологічна діагностика та корекція схильності до девіантної поведінки працівників ОВС України : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Ваврик Тарас Юрійович. – К., 2004. – 217 с.

3. Медведєв В. С. Професійна деформація співробітників пенітенціарних установ : навч. посіб. / В. С. Медведєв. – К. : Вид-во Ін-ту внутр. справ, 1996. – 80 с.

4. Сахнік О. В. Професійно-психологічна підготовка персоналу Державної пенітенціарної служби України як засіб забезпечення його особистої безпеки та надійності / О. В. Сахнік // Юридична психологія та педагогіка. 2014. – № 1. – С. 106–114.

5. Хведчук В. В. Про деякі аспекти діяльності пенітенціарних психологів. Газета “Новости медицины и фармации” Психиатрия (383) 2011. – (тематичний номер).

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Матеюк О. А.

Макаревич О. П. Особенности профессиональной деятельности психологов пенитенциарных учреждений

В статье рассматривается проблематика профессиональной деятельности офицеров-психологов пенитенциарных учреждений Украины. Определяются особенности профессиональной деятельности офицеров-психологов пенитенциарных учреждений, которые выполняют свои профессиональные обязанности в особенных условиях деятельности. Обращается внимание на условия профессиональной деятельности и содержание функций, которые должны выполнять офицеры-психологи пенитенциарных учреждений Украины.

Ключевые слова: особенности профессиональной деятельности офицеров-психологов пенитенциарных учреждений, манипулятивное влияние, функции офицера-психолога пенитенциарных учреждений.

Makarevich O. Features of Professional Activity of Psychologists of Penitenciarnikh Establishments

In the article examined problematiki of professional activity of officers-psychologists of penitenciarnikh establishments of Ukraine. By the basic functions of officer-psychologist which he must execute during the professional activity is: psikhodiagnostichna is a study and generalization

of personality and group descriptions of convict and persons, detained in custody; prognostichna is an estimation of prospects of development of person, prognostication of possible individual, and group conduct of convict; prophylactic is an exposure, removal and warning of the personality and group negative psychological phenomena; korekciyna is purposeful achievement of positive psychical state, features of conduct and personality of convict transitions; konsul'tativna is a grant of recommendations the personnel of Service in relation to work with groups and individuals, warning of the negative phenomena and forming positive socialpsychological to the climate in seredovischi of convict; elucidative is distribution of psychological knowledge's among the personnel of Service, convict; research is an assistance in the leadthrough of scientific researches in industry of psychology and pedagogics and introduction of their results in practical activity.

The features of professional activity of officers-psychologists of penitenciarnikh establishments are determined which carry out the professional duties in the special terms of activity, attention applies on the terms of professional activity and maintenance of functions which must execute officers-psychologists of penitenciarnikh establishments of Ukraine.

Certain the features of professional activity of officers-psychologists of penitenciarnikh establishments: psychical tension of specialist is during a working day; a necessity of adjusting of co-operating is with convict; functioning in the conditions of necessity of correct decision of non-standard situations which arise up; prediction of protipravnikh actions convict; sentinel limitations are to acceptance and realization of correct actions in relation to a decision unforeseeable situations; manipulyativniy influence of convict and others like that.

Keywords: *features of professional activity of officers-psychologists of penitenciarnikh establishments, manipulyativniy influence, functions of officer-psychologist of penitenciarnikh establishments.*